

Kultūros krizė ir fenomenologinė sedimentacijos samprata E. Husserlio filosofijoje

Dalius Jonkus

Vytauto Didžiojo universiteto Filosofijos katedra
E. paštas phenolt@yahoo.com
ORCID <https://orcid.org/0000-0001-8879-878X>

Santrauka. Kultūrinių objektyvacijų dinamiką Husserlis įvardija sedimentacijos terminu, kuris apima atrastos prasmės formulavimą materialiose juslinėse išraiškose ir šių pasyviai egzistuojančių reikšmių reaktyvumą. Šiame straipsnyje analizuojama sedimentacijos samprata susiejant ją su Husserlio apmąstymais apie kultūros krizę. Skirtingai nuo įprastų Husserlio kultūros filosofijos interpretacijų, teigiančių, kad mokslų krizė kyla dėl jų mokslškumo neadekvatumo ir negebėjimo spręsti gyvenimo prasmės problemų, aš teigiu, kad krizė gali būti suprasta kaip sedimentacijos dvilypumo rezultatas. Sedimentacijos ne tik išsaugo žinias, bet ir sukuria iliuziją, kad žinios atkuria pačios save. Husserlis apmąstydamas kultūros krizę nuo teorinės filosofijos gręžiasi į praktinę filosofiją.

Pagrindiniai žodžiai: kultūros filosofija, fenomenologija, Husserlis, sedimentacija, kultūros krizė

Cultural Crisis and the Phenomenological Concept of Sedimentation in E. Husserl's Philosophy

Abstract. Husserl names the dynamics of cultural objectifications with the term *sedimentation*, which includes the formulation of the discovered meaning in material sensory expressions and the reactivation of these passively existing meanings. This paper analyzes this concept of sedimentation and places it in the context of Husserl's thoughts on the crisis of culture. Unlike the usual interpretations of Husserl's philosophy of culture which state that the crisis of sciences arises from the inadequacy of their 'scientificity' and inability to solve the problems of the meaning of life, I argue that the crisis can be understood as the result of the duality of sedimentation. Sedimentations not only preserve knowledge, but also create the illusion that knowledge reproduces itself. When reflecting on the crisis of culture, Husserl turns from theoretical philosophy to practical philosophy.

Keywords: philosophy of culture, phenomenology, Husserl, sedimentation, cultural crisis

Padėka. Straipsnis parengtas pagal Lietuvos mokslo tarybos finansuotą projektą „Fenomenologinė sedimentacijos samprata ir jos pritaikymas“ (Nr. SMIP-22-17).

Dėkoju anoniminiams recenzentams už vertingas pastabas ir pasiūlymus.

Received: 03/01/2024. **Accepted:** 06/02/2024

Copyright © Dalius Jonkus, 2024. Published by Vilnius University Press.

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Įvadas

Edmundas Husserlis kultūros problemą suformulavo kritikuodamas psychologizmą ir formuluodamas idealių objektų sampratą. Jis teigė, kad reikšmės negali būti redukuotos nei į daiktišką materialumą, nei į psichiką. Reikšmės nėra psichinės veiklos produktas, kita vertus, jos pažįstamos per sąmonės aktus. Reikšmės yra idealios, nes jos egzistuoja autonomiškai ir gali būti atrandamos tik atliekant ypatingus intencionaliai nukreiptus veiksmus (Husserl 1975, 1984, 1950). Statišką *Loginiuose tyrinėjimuose* ir *Idėjose apie grynąją fenomenologiją ir fenomenologinę filosofiją* suformuluotą reikšmių pažinimo fenomenologiją Husserlis transformavo į genetinę fenomenologiją, kurioje siekė atskleisti ne atskirus patirties aktus, bet jų genezę (Husserl 1976). Reikšmių įsteigimas arba atradimas gali būti suprantamas kaip kūrybinis veikimas, kurio rezultatai turi būti perduodami kitiems. Todėl fenomenologija turi apmąstyti, kaip vyksta reikšmių komunikacija, kaip atrastos reikšmės gali būti objektyvuotos ir išsaugotos suteikiant galimybę vėl sugrįžti prie jų pakartojant ir atnaujinant pirmines intuicijas. Husserlis kultūrinių objektyvacijų dinamiką įvardijo sedimentacijos terminu, kuris apima ir atrastos reikšmės juslinį įkūnijimą, ir šių pasyviai egzistuojančių reikšmių reaktyvavimą¹. Tačiau kultūra egzistuoja ne tik kaip kultūrinių reikšmių steigimas, perdavimas ir išsaugojimas. Kultūros gyvavimas susiduria su nuolatiniais praradimais ir krizėmis. Apmąstydamas šiuolaikinę kultūros krizę Husserlis siekė atskleisti jos priežastis.

Žmogaus ir kultūros krizę Husserlis suprato kaip mokslo mokslškumo krizę, kaip mokslo negebėjimą atsakyti į žmogaus gyvenimo prasmės klausimus. Dažniausiai tyrinėtojai krizės problemos svarstymus fenomenologijoje priskiria Husserlio veikalui *Europietiškujų mokslų krizė*. Tačiau įdėmiau pažvelgus akivaizdu, kad ši problema fenomenologijoje buvo sprendžiama nuolatos ir ypač aktuali tapo po Pirmojo pasaulinio karo. Galima teigti, kad krizės problematika buvo nuolatinė Husserlio apmąstymų tema, kuri sujungia visus tris Husserlio fenomenologijos etapus². Trečiajame etape fenomenologijos pradininkas atkreipė dėmesį į mokslo krizę, kuri tampa bendra kultūros krize. Tačiau kokia yra tikroji Husserlio aprašytos krizės prasmė, filosofai diskutuoja dar ir dabar³. Mano nuomone, Husserlio krizės samprata pratęstė jau pirmajame etape pradėtą objektyvizmo ir natūralizmo kritiką. Šią mokslui bū-

¹ Žinojimo genezės ir sedimentacijos sampratą Husserlis aiškiausiai suformulavo *Europietiškujų mokslų krizės* priede *Geometrijos pradžia* žr. Husserl 1976: 365–386. Saulius Geniušas aptardamas Husserlio sedimentacijos sampratą išskiria tris sedimentacijos komponentus – statišką, genetinį ir generatyvinį. Statiška prasme sedimentacija yra retencijos modifikacija, kuri yra būtina atminties sąlyga, genetinė prasme sedimentacija yra būtina formuojant tipus ir įpročius, o generetyvine prasme sedimentacija nurodo istorinės tradicijos paveldą (Geniušas 2024). Mano nuomone, fenomenologinėje kultūros filosofijoje yra svarbūs visi trys sedimentacijos komponentai.

² Apie tris Husserlio fenomenologijos etapus ir juos vienijančią objektyvizmo ir natūralizmo kritiką žr. Jonkus 2009: 14–45; apie tai, kad Husserlio krizės samprata nėra fenomenologijos radikalus transformavimas ir ši tema yra vienijanti visus fenomenologijos etapus, taip pat žr. Ingarden 1972, Rockmore 1984, Moran 2002.

³ Apie naujausias diskusijas dėl husserliškos krizės sampratos žr. Heffernan 2017, Trizio 2016, Knies 2016. Trizio teigia, kad krizė yra ne gebėjimo spręsti žmogaus egzistencinės prasmės problemas praradimas, bet mokslo mokslškumo krizė. Mokslas praranda autentiškumą, kai jis nutraukia ryšius su universalia filosofija. Išėitis iš krizės galima tik įveikiant natūralistinį objektyvizmą ir per fenomenologiją atkuriant autentišką mokslą. Heffernanas diskutuodamas su Trizio teigia, kad krizė yra daugiaprasmė, todėl reikia pripažinti, kad husserliška krizės samprata apima ir mokslo mokslškumo sutrikimą, ir mokslo negebėjimą spręsti žmogaus egzistencinių problemų. Aš pritariu antrajai nuomonei.

dingą tendenciją Husserlis kritikavo pradėdamas *Loginiai tyrinėjimai*, kur parodė loginio psichologizmo aklavietę, tęsė *Idėjos apie grynąją fenomenologiją ir fenomenologinę filosofiją*, kur atskleidė natūralistinio ir fenomenologinio požiūrių skirtumus, ir užbaigė *Europietiškujų mokslų krizėje*. Pagrindinis kritikos taikiny – pozityvistinė mokslo samprata ir tai, kaip objektyvuotas žinojimas praranda sąryšį su tiesioginės patirties akivaizdumu ir gyvenamuoju pasauliu. *Europietiškujų mokslų krizės* antrame paragrafe Husserlis kritikavo pozityvizmą, kuris mokslą traktavo kaip grynai faktų mokslą ir atsisakė kelti žmogaus egzistencijos prasmės klausimus. Pozityvizmas remdamasis natūralizmu ir objektyvizmu negali suprasti žmogaus egzistencijos, nes atmeta bet kokius klausimus apie vertybes, o subjektą traktuoja kaip dar vieną faktą tarp kitų faktų. Husserlis teigė, kad mokslų krizė yra universalios filosofijos arba europietiškos žmonijos krizė, o pastaroji yra ne kas kita kaip bendra kultūros ir prasmingo žmogaus egzistavimo krizė.

Filosofijos krizė yra visų modernių mokslų kaip filosofinio universalumo narių krizė, tai europietiškosios žmonijos krizė, kuri pirmiausiai pasireiškia latentškai, o vėliau vis akivaizdžiau kaip visuminis gebėjimas prasmingai išgyventi kultūrą ir jos bendrą „egzistenciją“ (Husserl 1976: 12).

Mokslo krizė yra pačios filosofijos kaip universalaus pasaulio pažinimo krizė, kuri naikina gebėjimą prasmingai išgyventi kultūrą. Todėl krizę reikia suprasti ne tik kaip mokslo ir filosofijos, bet taip pat kaip kultūrinio ir istorinio žmogaus egzistavimo krizę. Philipas Buckley huserlišką krizės sampratą aiškino kaip mokslams būdingą savųjų prielaidų, tiesioginės gyvenamojo pasaulio patirties užmarštį (Buckley 1992), Jamesas Doddas krizę suprato kaip moksluose vyraujančios objektyvistinės ideologijos rezultatą ir kaip racionalumo sampratos krizę (Dodd 2004: 208–209), Timo Miettinenas krizės sampratą papildė socialiniais ir politiniais aspektais, nes, jo požiūriu, Husserlis apmąstydamas krizę suformulavo naują bendruomenės sampratą, kuri turi įveikti modernybėje išsigalėjusią egoistinio ir vienišo subjekto koncepciją (Miettinen 2020: 13–14). Man svarbi Husserlio mintis apie tai, kad mokslas išgyvena krizę ir praranda prasmingumą žmogaus gyvenime, nes tampa sedimentacija (Husserl 1976: 23–24, 52, 72–73, 118, 152, 213, 249).

Husserlis analizavo mokslo ir kultūros krizę, nes siekė atskleisti fenomenologijos prasmę, jos istorinį vaidmenį. Transcendentalinės fenomenologijos atsiradimą nuo pat pradžių motyvavo pozityvistiškai supaprastintų mokslų krizė, kuri peraugo į žmonijos kultūros krizę. Trečiajame Husserlio fenomenologijos etape iškyla klausimas apie kultūros krizę ir jos įveikimą pasitelkiant etinį atsinaujinimą. 1917–1922 m. fenomenologijos pradininkas suformulavo naują filosofinę etiką. Galima teigti, kad tai atnaujinta filosofijos programa, kurią jis pateikė savo paskaitose *Fichtiškasis žmonijos idealas* (Husserl 1986: 267–292), *Pirmoji filosofija* (Husserl 1956, 1959) ir straipsniuose *Apie žmogaus ir kultūros atsinaujinimą*, publikuotuose japonų žurnale *Kaizo* (Husserl 1989a: 3–124). Ši filosofinė programa pasižymi posūkiu nuo teorinio prie praktinio racionalumo (Jonkus 2009: 43–45). Tiesa, jau *Idėjų apie grynąją fenomenologiją ir fenomenologinę filosofiją* II tome Husserlis nagrinėjo aplinkinį kultūros pasaulį kaip koreliuotą su įkūnyto asmens gyvenimu, tačiau tik po Pirmojo pasaulinio karo įvyksta galutinis atsigręžimas į asmens gyvenimą kaip

praktinį gyvenimą, kurį lemia ne teoriniai interesai, bet valia, jausmai ir vertybės. *Kaizo* straipsniuose filosofas kalba apie savimonę ir savęs pažinimą, kuris reikalingas norint įsisąmoninti gyvenimo impulsus ir gyvybines tendencijas (Husserl 1989a: 23). Praktinis fenomenologijos posūkis sutapo su fenomenologijos posūkiu nuo statiškos prie genetinės fenomenologijos (San Martin 2013). Reikia pabrėžti, kad kultūros krizę Husserlis suprato kaip klaidingą racionalumo interpretavimą. Žmogaus intencionali sąmonė negali būti išaiškinta nei natūralistiškai, kaip materialus daiktas, nei psichologistiškai, kaip empirinės žmogaus psichikos savybė. Racionalumas yra gebėjimas ištaisyti klaidas, koreguoti savo elgseną atsižvelgiant į aplinkinio pasaulio tvarką. Tai tikslingas savęs patobulinimas, kuris turi tapti etiniu imperatyvu visai žmonijai ir kiekvienam žmogui atskirai. Fenomenologas teigė, kad etinis racionalumas yra žmogaus siekis tapti sąmoningam, transformuoti save taip, kad galėtų tinkamai, geriausiu būdu elgtis kiekvienoje situacijoje ir bendrame visiems pasaulyje. Straipsniuose *Apie žmogaus ir kultūros atsinaujinimą* Husserlis ne tik suformulavo kultūros krizės problemą, bet ir susiejo ją su kultūrine sedimentacija. Filosofo teigimu, kultūrinė tradicija dėl materialinių objektyvacijų gausos tampa inertiška ir sustabarėja. Subjektyvi kultūrinė veikla taip sedimentuojama, kad prarandamas ryšis su pirminėmis įžvalgomis. Užmirštami arba lieka nepastebėti kultūrinius objektus produkuojantys arba reaktyvuojantys aktai. Fenomenologinė refleksija turi atskleisti kultūrinių objektų koreliaciją su kūrybiniais subjekto veiksmis, nes kultūros ar net civilizacijos krizė kyla dėl subjektyvaus dalyvavimo ir atsakomybės užmaršties. Kultūros krizę, pasak Husserlio, galima įveikti ieškant autentiškos kultūros, kuri būtų grindžiama praktiniu gyvenamo pasaulio pažinimu ir etine atsakomybe. Autentiškos kultūros kūrimas yra naujo tipo bendruomenės sukūrimas. Šios bendruomenės pavyzdys, Husserlio teigimu, yra esminėmis įžvalgomis ir meile bei draugyste grindžiama mokslininkų bendruomenė. Straipsnyje keliami du tikslai. Pirma, parodyti, kad kultūros krizės apmąstymai motyvuoja Husserlio fenomenologijos posūkį nuo teorinės prie praktinės filosofijos. Antra, atskleisti, kodėl kultūros krizės priežastis yra ne tik moksluose vyraujantis objektyvizmas ir natūralizmas, bet ir kultūrinių sedimentacijų dvilypumas. Pirmiausia, aptarsiu Husserlio fenomenologinėje etikoje suformuluotą tobulos kultūrinės bendrijos idėją, tada nagrinėsiu filosofinės kultūros sampratą ir pabaigoje analizuosiu kultūrinės sedimentacijos ir civilizacijos krizės sąryšį.

Fenomenologinė etika ir tobulos kultūrinės bendrijos idėja

Husserlio kultūros filosofijos neįmanoma suprasti be etikos. Filosofo teigimu, kultūros krizė kyla dėl mokslų ir žmogaus savivokos krizės. Tad kultūros krizės sprendimas negalimas be pažinimo etinės refleksijos. Fenomenologinę pažinimo teoriją papildė valios, jausmų ir vertybių teorija⁴. Lietuvoje fenomenologinė etika nebuvo plačiau svarstyta⁵.

⁴ Ulrichas Melle teigia, kad huserliška sąmonės samprata iš statiškos transformuojama į genetinę tada, kai sąmonė įgyja intencionalaus siekio ir valios pobūdį ir nuo šiol suprantama pirmiausia kaip gyvybė (Melle 1997). Gyvos būtybės ne tik pažįsta aplinką, bet ir ją vertina bei valingai joje veikia.

⁵ Fenomenologinė etika nebuvo plačiau svarstoma, nes daugelis Husserlio praktinės filosofijos tekstų buvo publikuoti tik XX a. pabaigoje – XXI a. pradžioje. Plačiau apie Husserlio praktinę filosofiją žr. Loidolt 2021, apie Husserlio etiką žr. Melle 2007, Heinämaa 2014, De Warren 2017.

Etikos antologijoje *Gėrio kontūrai* 1980 m. buvo publikuotas Tomo Sodeikos išverstas Husserlio tekstas *Meditacija apie absoliučiai atsakingo individualaus ir visuomeninio gyvenimo idėją*⁶, bet jis liko nepastebėtas ir nepatraukė filosofų dėmesio. Šis tekstas akivaizdžiai demonstruoja, kaip fenomenologija peržengia pažinimo teorijos rėmus ir parodo praktinės filosofijos pirmenybę. Husserlis šiame tekste teigė, kad pažinimas apima predikatyvinę ir ikipredikatyvinę plotmes. Pažinimo ir sprendimo aktus papildo tokie aktai kaip meilė ir neapykanta, simpatija ir antipatija, pageidavimas, troškimas, noras. Visi šie aktai yra ne vieni šalia kitų išdėstyti, bet persmelkia vieni kitus.

Kiekvieną pažinimo sprendimą perveria siekimo ir noro gija ar net vertinimas, nes praktinis požiūris į tiesą suponuoja pozityvų vertinančią jos aiškinimą, todėl tiesa čia aiškinama kaip valios tikslas. Antra vertus, aš galiu, pavyzdžiui, iš grynai vertinančio simpatijos akto pereiti į sprendžiančią nuostatą, kai apie objektą predikuoju „patinka“ – pateikiu predikatą, kuris ikipredikatyviniu būdu ir iki patyrimo pagavos glūdi sieloje; lygiai taip ir kiti predikatai, tokie kaip geras ar blogas, naudingas ir tikslingas ar žalingas, plaukia iš valios, susijusios su vertinančia sąmone (Husserl 1989b: 175).

Fenomenologiniu požiūriu, pažinimas neatskiriamas nuo valios, troškimų, jausmų ir vertinimų. Dar iki predikatyviai suformuluotų sprendimų subjektas orientuojasi aplinkiniame pasaulyje, jį emociškai pajaučia, įvertina ir valingai jame veikia. Husserlis pabrėžė praktinio ir teorinio požiūrių sintezę. Jo teigimu, pažinimas turi reflektuoti ne tik objektyvuotas žinojimo formas, bet taip pat apimti visas jaučiančio, vertinančio ir valingai veikiančio subjektyvumo intencionalias veiklas.

Kad ir kaip būtų, *pažintinis protas yra praktinio proto funkcija, intelektas yra valios tarnas*. Bet tarnas pats savaime atlieka valios funkcijas, nes remiasi pažintiniais dariniais, kurie yra būtini visur kreipiant valią, rodant jai tinkamus tikslus ir kelią. *Bet koks noras suponuoja norą pažinti, jei šis turi įgyti svarbiausią vertybinę formą* (Husserl 1989b: 181).

Fenomenologija apima ne tik teorinį pažinimą, bet ir praktinį veikimą bei jo rezultatus. Teorinės tiesos pažinimo formos yra neatsiejamoms nuo vertinančio ir valingai veikiančio praktinio proto. Pripažindamas pažinimo vertybinį pobūdį Husserlis teigė, kad toks pažinimas ne tik atskleidžia sielą ir pasaulį, bet ir juos formuoja. Todėl transcendentalinė filosofija turi būti ne ribota pažinimo doktrina, bet reflektuoti bet kokio pažinimo galimybes ir prasmės aiškinimus. Mokslų prielaidas ir vertybinius pasirinkimus apmąstanti filosofija turi prisiimti atsakomybę. Atsakomybė tampa reikšmingiausia filosofijos kaip universalios mokslo idėja. Mokslinis racionalumas turi būti grindžiamas etine atsakomybe.

Praktinio veikimo ir pažinimo sintezė yra būdinga visoms kultūros sritims. Kultūros praktiniai rezultatai gali būti suvokiami tik juos suprantant ir atgaminant. Husserlis pažymi, kad „kultūra apima praktikos darinius, kuriuos galime suvokti suprasdami, kai atgaminame atitinkamų sielos ir valios aktų supratimą“ (Husserl 1989b: 175). Tiesa, šis

⁶ Vokiškai šis tekstas buvo publikuotas 8-ame Huserlianose tome kaip paskaitų apie *Pirmąją filosofiją* priedas.

supratimas gali būti dar visiškai neeksplikuotas, ikirefleksyvus ir tik vėliau jis tampa „patyrimo pagavos ar predikatyvaus apibrėžimo, ar net mokslinės problematikos objektu“ (*ibid.*). Šiame kultūros apibrėžime Husserlis nurodo dvi kultūrinio atgaminimo galimybes. Kultūra egzistuoja tik supratingai atgaminant kultūrinius darinius, tačiau šis atgaminimas gali būti ikipredikatyvus arba predikatyvus. Predikatyvumas atsiranda tada, kai supratimas tampa patyrimo pagavos ar net mokslinės eksplikacijos objektu. Mokslas, Husserlio teigimu, taip pat yra ypatingos kultūros darinys, kuris negali egzistuoti be sukūrimo ir atkūrimo veiksmų. Mokslas yra ypatinga kultūros forma, nes reikalauja dalyvavimo bendrame kūrybos ir dalinimosi sukurtais produktais procese. Mokslas gali egzistuoti tik kaip bendrai sukuriamas produktas, bendra nuosavybė, tačiau kiekvienas mokslininkas „turi sugebėti realizuoti pats savyje visa tai, ką pasiekė mokslas, kaip apžvelgiamą visuminę tiesą“ (Husserl 1989b: 177). Filosofijos kaip universalaus mokslo atsiradimas yra neįmanomas be specifinės bendruomenės produkavimo, tačiau ši reprodukuojasi tik per individualų kiekvieno mokslininko supratimą ir atsakomybės prisiėmimą. Tad fenomenologinė kultūros samprata turi tirti pažinimo ir praktinio veikimo produktus ir tai, kaip jie yra atkuriami individualiai ir perimami bei patvirtinami bendruomeniškai.

Kiekvienas asmuo suvokdamas save kaip bendrijos narį prisiima atsakomybę už bendriją, tačiau bendrija gali būti atsakinga tik per pavienį asmenį. Bendrija atsiranda tarpasmeninio intencionalumo pagrindu, ji įsteigiama veikiant kartu, veikiant vienas kitą ir vienas per kitą. Kitaip sakant, bendrijos vienybė įsteigiama intencionaliai supinant asmenines atsakomybes vieną su kita ir sudarant bendrus galimų veiksmų ir sąveikų horizontus. *Karteziškosiose meditacijose* Husserlis kritikuodamas šiuolaikinę filosofijos būklę kaip tik pabrėžė bendruomeniškumo trūkumą, bendros veiklos ir bendrų diskusijų, buvimo kartu mokantis vieniems iš kitų stoką.

Vieningos ir gyvos filosofijos vietoje turime tik iki begalybės augančią, bet beveik jokio vidinio sąryšio neturinčią filosofinę literatūrą; vietoje rimtos prieštaraujančių viena kitai teorijų diskusijos – teorijų, kurios ginčydamosi vis dėlto pripažįsta savo vidinį ryšį, savo pamatinių įsitikinimų ir neklystamo tikėjimo tikrąją filosofiją bendrumą – vietoje viso šito turime tarsi-referavimą ir tarsi-kritiką, vien rimto vienas-su-kitu ir vienas-kitam filosofavimo regimybę. Mažiausiai čia randame atsakingo abipusio studijavimo, kurį persmelktų rimto bendradarbiavimo dvasia ir objektyviai reikšmingų rezultatų ieškojimas. <...> Jiems stinga dvasios erdvės vienumo, erdvės, kurioje jie galėtų būti kartu, kurioje galėtų daryti vieni kitiems įtaką (Husserl 2005: 11).

Husserlio svarstymai apie bendruomenę, kurią sudaro suvisuomenintą gyvenimą gyvenantys absoliučiai atsakingi asmenys, gali pasirodyti labai idealistiški. Filosofas to ir neslepia. Jis teigia, kad šiuo atveju kalbama apie absoliučiai vertingos bendruomenės idėją, kuri negali būti realizuota statiškai. Ji galima kaip begalinės pažangos ir siektinas tobulėjimo tikslas, kaip vertybiškai realizuotos racionalios visuomenės ir kultūros idealas. Filosofo teigimu, tai „absoliučiai realizuotos vertybės kaip poliaus idėja“ (Husserl 1989b: 180). Tačiau tokia idealios bendruomenės siekiamybė ne tik steigia normatyvinį idealą, bet ir suteikia kritinę distanciją vertinant šiuolaikines bendruomenes ir kultūras. Mano

manymu, Husserlis suformulavo tobulos kultūrinės bendrijos idėją, kuri leidžia kritiškai įvertinti dabartinę krizės būklę⁷.

Filosofinė bendruomenė ir bendros idėjos

Tobulos bendruomenės pavyzdžiu Husserlis dažniausiai nurodo mokslininkų bendruomenę, kuri atsiranda formuojantis filosofinei kultūrai. 1923 m. jis parašė straipsnį „Filosofinės kultūros idėja: Jos pirminis išsiskleidimas graikų filosofijoje“ (Husserl 2003). Šis tekstas buvo parašytas kartu su kitais jau minėtais straipsniais bendru pavadinimu *Apie žmogaus ir kultūros atsinaujinimą* ir vėliau buvo įtrauktas į paskaitų apie *Pirmąją filosofiją* tekstą. Husserlis teigė, kad naujoji filosofinės kultūros idėja atsirado su Sokratu ir jo filosofija. Sokratas kovojo su sofistais, kurie filosofiją suprato kaip žaidimą žodžiais arba kaip išradinę konceptų konstravimą. Sokratas, priešingai, filosofiją siekė pagrįsti skaidriomis ir akivaizdžiomis įžvalgomis bei jomis paremtomis sąvokomis. Gražių ir gerų dalykų svarstymas turi vesti prie įžvalgų, kas yra grožis ir gėris patys savaime. Neaiškios nuomonės turi būti keičiamos akivaizdžiomis įžvalgomis. Tad filosofinis žinojimas turėtų būti kartu ir etinis savęs transformavimas, sąmoningo ir autentiško gyvenimo realizavimas. Svarbu, kad autentiškas gyvenimas pasiekiamas per autentišką žinojimą, tačiau žinojimas šiuo atveju yra neatskiriama praktinės išminties ir bendruomenės kūrimo dalis. Pasak Husserlio, Platonas tokią filosofijos sampratą realizuoja pasitelkdamas idėjos sampratą. Būtent su šia filosofine idėjos samprata atsiranda nauja kultūros forma, naujas civilizacijos tipas. Filosofinė kultūra kaip mokslinės kultūros prototipas remiasi bendruomene, kurioje esminės įžvalgos gali būti perduotos kitiems taip, kad jie galėtų jas pakartoti ir atnaujinti. Filosofija kaip racionalus pasaulio pažinimas, kuris yra prieinamas visiems protaujantiems žmonėms, tampa individo etinio savęs transformavimo ir autentiškos bendrijos kūrimo pagrindu.

Šiomis aplinkybėmis ypač svarbi įžvalga, kad individualus žmogaus buvimas ir jo gyvenimas turi būti svarstomas kaip vieningos bendruomenės veiklos ir bendruomeninio gyvenimo narys ir todėl net ir protas gali būti priskiriamas ne žmogui kaip individui, bet bendruomenei, kuria remiantis normatyviškai sprendžiama apie žmonijos susigrupavimus į visuomenes ir istoriškai įsteigtas socialinio gyvenimo formas (Husserl 2003: 291).

Individualią savęs tobulinimo etiką Husserlis susiejo su bendruomenine etika, o racionali bendruomenė tampa idealu, kuriuo remiantis galima vertinti skirtingas kultūrinės bendruomenės. Reikia pabrėžti, kad Husserlis fenomenologiją pristato kaip Sokrato ir Platono filosofijos pratęsimą. Būtent jie suformulavo esmių įžvalgos arba apriorinio pažinimo sampratą (Husserl 1989a: 13). Neatsitiktinai Jano Patočkos viena svarbiausių knygų

⁷ Plėtojant šią mintį toliau, reikėtų parodyti, kaip tokios idealios bendruomenės idėja yra susijusi su husserliškąja teleologijos samprata. Dėl straipsnio apimties ribojimų negalėsiu to padaryti, bet noriu pažymėti, kad Husserlis transformavo klasikinę teleologijos sampratą, nes istorinio gyvenimo tikslingumą interpretavo ne kaip konkretaus tikslo siekį, bet kaip ateičiai atvirą kultūrinio tobulinimo projektą. Plačiau apie fenomenologinę teleologijos sampratą žr. Miettinen 2014.

antraštė yra *Platonas ir Europa*. Mokslas ir naujo tipo filosofinė kultūra būtų neįmanomi be Platono idėjų sampratos. Platonas pagrindė idealių objektų autonomiją ir parodė, kad norint juos pažinti yra reikalinga paties subjekto transformacija. Patočka šioje knygoje teigė, kad rūpestis siela ir bendro pasaulio išvalga yra europinės civilizacijos pagrindas (Patočka 2002). Tačiau reikia neužmiršti, kad rūpestis siela atsiranda todėl, kad žmogus tik transformuodamas save ir savo nuostatas geba „išvelgti“ idėjas. Per idealių objektų išvalgos pakartojimą mezgasi ne tik naujas asmenybės egzistencijos stilius, bet ir naujas jungimosi į bendruomenes būdas. Pasak Husserlio, filosofija ir mokslas yra ypatingi kultūros dariniai, kurie ne tik kuria bendruomenę, bet ir nustato tam tikrą bendruomenės tikslą bei normą. Asmenų ir bendruomenių gyvenimą persmelkia nuolatinis nukreiptumas į šią normą, kuri atsiranda iš racionalaus ir intersubjektyviai pakartojamo pasaulio pažinimo. Taip inicijuojama naujo pobūdžio asmens ir žmonijos bendruomeninio vystymosi dinamika. Šią temą Husserlis plėtojo savo straipsnyje „Europos žmonijos krizė ir filosofija“:

Sulig pirmąją idėjų koncepcija žmogus pamažu virsta nauju žmogumi. Jo dvasinė būtis ima judėti kaip progresuojantis atsinaujinimas (Neubildung). Nuo pat pradžių šis judėjimas turi komunikatyvų pobūdį; jis sužadina naują asmenybės egzistencijos stilių jos gyvenimo sferoje, supratimą to, ką jau suprato kiti (Nachverstehen), kartu ir naują tapsmą. Visų pirma jame (o vėliau ir už jo ribų) ima plisti ypatinga žmonija, kuri, gyvendama baigtinybėje, gyvena begalybės poliaus link. Šitaip susiformuoja naujas jungimosi į bendruomenę būdas ir naujas nuolatinės bendruomenės pavidalas – bendruomenės, kurios gyvenimas, suvisuomenintas per idėjų meilę, idėjų kūrimą ir idealų gyvenimo norminimą, turi begalinį ateities horizontą – begalės iš idėjų dvasios atsinaujinančių kartų horizontą (Husserl 1992: 376).

Filosofinė bendrija yra naujo tipo bendrija, nes ji steigama kaip draugija. Ji galima dėl bendros meilės idėjoms ir noru pasidalinti tuo, kas atrasta. Bet ji galima tik remiantis esminėmis išvalgomis ir gebėjimu kalbėti apie tuos pačius dalykus skirtingais žodžiais ir sąvokomis. Žodžiai, sąvokos ir filosofinės tradicijos kanoniniai tekstai yra tik nuorodos į dalykus, kuriuos galima atrasti tik atnaujinant idealybių išvalgas. Mokslinė veikla, net kai ji vadinama kūryba, ne sukuria, bet atranda jau egzistuojančias idealybes. Mokslininkai gali siekti tarpusavio supratimo tik patirdami kitų patirtus dalykus. Idealybių tapatumas ir jų reaktyvuojamos išvalgos sujungia skirtingus asmenis į bendruomenę. Šioje bendruomenėje gali dalyvauti visi racionalūs subjektai nepaisant savo etninės ar rasinės kilmės. Tai reiškia, kad filosofija negali būti etninė, ji kaip mokslas yra tik viena, nes ji paremta visiems bendro pasaulio pažinimu.

Kultūros filosofija Husserlio straipsniuose *Apie žmogaus ir kultūros atsinaujinimą*

Husserlis neparašė specialios kultūros filosofijai skirtos knygos, tačiau fenomenologinė filosofija nuo pat pradžių implicitiškai buvo ir kultūros filosofija. Kritikuodamas loginį psichologizmą Husserlis turėjo pagrįsti mokslo rezultatų autonomiją ir neredukuojamumą į mokslininko psichologiją. Kita vertus, mokslo tiesos negali būti nustatytos be mokslininko aktyvios veiklos ir subjektyvių išvalgų. Sąmonės intencionalumo analizė atskleidė

sąmonės aktų ir nuo jų nepriklausomų, tačiau per tuos aktus atrandamų idealių objektų koreliaciją. Mokslo teorijos yra kūrybos rezultatas, tačiau jų sukūrimas yra paremtas nuo subjektyvaus mąstymo nepriklausomų dalykų padėties pažinimu arba idealių reikšmių atradimu. Filosofija kaip griežtas mokslas yra kultūrinių kūrybos aktų, kurie tuo pat metu yra atradimo aktai, pavyzdys. Pratešdamas šios temos nagrinėjimą *Europietiškujų mokslų krizėje* Husserlis atskleidė dinaminį ir bendruomeninį reikšmių steigties pobūdį. Mokslininkas ne tik produkuoja įžvalgas, bet ir turi jas taip suformuluoti, kad jos taptų prieinamos kitiems ir galėtų būti intersubjektyviai patvirtintos. Pažintinė mokslo veikla ir jos metu sukurto / atrastos reikšmės, kai jos yra paviešinamos kitiems priimtinu būdu, tampa kultūros pavyzdžiu. Straipsniuose *Apie žmogaus ir kultūros atsinaujinimą* Husserlis polemizavo su tuo metu populiaria Vakarų saulėlydžio filosofija, kuri rėmėsi pesimistiniu ir fatalistiniu neišvengiamos kultūrinės degradacijos įsitikinimu. Žmonija, pasak Husserlio, nėra pasyvi pasaulio stebėtoja. Žmonės yra įsitraukę į aplinkinį pasaulį ir nuolatos jį perkeičia.

Turi įvykti kažkas naujo; turi įvykti kažkas naujo mummyse ir su mūsų padėjimu, nes mes dalyvaujame žmonijoje, kuri gyvena šiame pasaulyje, kuris kuriasi iš mūsų ir mus kuria iš savęs. Ar mes turime laukti, kol ši kultūra pasveiks pati, savųjų jėgų atsitiktiniame žaisme, kai vertybės tai kuriamos, tai vėl sunaikinamos? Ar mes turime leisti, kad „Europos saulėlydis“ įveiktų mus kaip neišvengiama lemtis? Ši neišvengiama lemtis egzistuoja tikrai tuo atveju, jei mes pasyviai stebime, – jeigu mes galėtume pasyviai stebėti. Bet to negali netgi tie, kurie skelbia mums šią lemtį. Mes – žmonės, laisvai valią reiškiantys subjektai, veikliai įsitraukę į mus supantį pasaulį ir nuolatos jį perkeičiantys. Norime mes to ar nenorime, gerai tai ar blogai, mes taip veikiamė. Ar mes neprivalome veikti racionaliai, ar ne mūsų galioje racionalumas ir sumanumas? (Husserl 1989a: 4)

Mokslai yra kultūros dalis ir taip pat dalyvauja kuriant gyvenamąjį pasaulį. Tačiau dabartinė mokslų būklė yra tokia skurdi, kad jie negali pasiūlyti jokių racionalių pasiūlymų, kaip spręsti egzistuojančią žmogaus krizę ir kaip radikaliai atnaujinti kultūrą. Pasak Husserlio, ieškant problemos sprendimo reikia grįžti prie dabartinės civilizacijos ištakų. Nors ši civilizacija vadinama vakarietiška arba europietiška, ji negali būti siejama nei su geografinėmis, nei su etninėmis tapatybėmis. Tai universalios žmonijos idėja, kuri atsiranda kartu su naujo tipo filosofine kultūra, filosofine bendruomene ir jos ypatinga atsakomybės etika⁸. Husserlis skiria etnines, geografiškai lokalias bendruomenes ir universalią bendruomenę, kurią vadina „žmonija“. Tokios universalios žmonijos pavyzdys gali būti „europietiška“ ir „vakarietiška“ žmonija, „kuri kaip globali nacija arba globali žmonija gali apimti įvairias tautas“ (Husserl 1989a: 22). Tad europietišumą arba vakarietiškumą filosofas aiškina kaip viršetninį civilizacinį darinį⁹. Husserlis teigė, kad

⁸ Apie Husserlio Europos idėją kaip universalumo partikuliarioje kultūroje apmąstymą žr. Miettinen 2020.

⁹ Polemizuodamas su nacionalistinėmis ir rasistinėmis idėjomis Husserlis teigė, kad atskiros etninės tradicijos ir kultūriniai gyvenamieji pasauliai remiasi visiems bendru pasaulio pažinimu. Bendro pasaulio pažinimą kultivuoja visi universalią filosofiją ir mokslus praktikuojantys subjektai, nepriklausomai nuo savo etninės kilmės. Tačiau šiandien universalios civilizacijos tapatinimas su europietišku, net ir aiškinant jį kaip su geografine vieta ar etniškumu nesusijusį normatyvinį idealą, neatrodo savaime suprantamas. Manau, kad galime kalbėti apie universalią civilizacijos plotmę ir bendrą filosofiją kultivuojančią žmoniją nevertodami dviprasmiškos europietiško sąvokos.

ši universali civilizacija pasižymi globalia vienvone ir apima skirtingas etnines kultūras. Tokia civilizacija yra žmonijos kaip globalaus subjekto veiklos rezultatas. Plėtodamas šią temą Husserlis formuluoja kultūros apibrėžimą.

Kultūra, iš tikrųjų, yra ne kas kita kaip visuma pasiekimų, kurie tampa realybe dėl nepaliaujamos žmonių visuomenės veiklos. Šie pasiekimai pasižymi ilgalaikė dvasine egzistencija, kuri remiasi kolektyvinės sąmonės vienvone ir išsaugoma bei pratęsiama tradicija. Pasiekimai yra įkūnijami fizinėse realybėse, įgyja išraišką, dėl kurios susvetimėja su pirminiu kūrėju. Dvasinė prasmė būdama fiziškai įkūnyta tampa prieinama kiekvienam galinčiam atgaivinti jos supratimą (Husserl 1989a: 22).

Husserlis kultūrą supranta kaip žmonių veiklos objektyvuotą rezultatą, kuris yra nuolatos kuriamas ir atkuriamas. Tai užtikrina kultūros kaip besitęsiančios tradicijos egzistavimą, kuri galima dėl egzistuojančios kolektyvinės sąmonės vienvonės. Kultūros dariniai turi būti jusliškai įkūnijami, nes tik taip galimas dvasinės prasmės perdavimas kitiems, tačiau prasmė perimama tik tada, kai yra reaktyvuojamas jos supratimas. Tad kultūra gali būti perduodama kitoms kartoms užtikrinant istorinės bendrijos tęstinumą. Kita vertus, kultūrai, pasak Husserlio, yra būdingas intersubjektyviai objektyvus egzistavimas, nes ji tampa nuolatinio socializacijos šaltiniu. Kultūros objektai ne tik nurodo į tuos, kurie juos sukūrė, bet ir pateikia reikalavimus tiems, kurie siekia pratęsti vieną ar kitą kultūrinę tradiciją. Kultūriniai dariniai tampa bendruomenių steigėjais, o bendruomenės lieka gyvybingos tol, kol yra kultivuojami jų tęstinumą palaikantys kultūriniai dariniai. Straipsniuose apie atsinaujinimą Husserlis siekė parodyti kultūros ir etinio savęs tobulinimo sąryšius. Kodėl kultūrinė veikla turi būti nuolatos atnaujinama etiniais pagrindais? Husserlio teigimu, kultūrą kuria laisvos asmenybės, kurios turi nuolatos save prižiūrėti ir disciplinuoti. Savo gyvenimo nukreipimas link tikslų ir idealų galimas tada, kai žmogus transformuoja savo instinktus arba juos racionalizuoja. Kultūrinė veikla žmogus kuria ne tik aplinkinį pasaulį, bet ir patį save. Galima teigti, kad kultūra yra žmogaus savęs kultivavimas. Žmogus yra kultūros subjektas ir objektas. Todėl nepakanka pažinti esamą kultūrą. Reikia ieškoti autentiškos kultūros ir egzistavimo joje galimybes. Kultūros atnaujinimo pagrindas yra žmogaus etinis atsinaujinimas, sąmoningai atsakingo egzistavimo ir autentiškos bendrijos siekis.

Kultūrinė sedimentacija ir civilizacijos krizė

Husserlis teigė, kad filosofinis pažinimas kaip bet kokio mokslinio pažinimo pagrindas yra specifinė kultūrinė veikla, kuri formuoja racionalią ir atsakingą bendruomenę. Tačiau tokios bendruomenės egzistavimas galimas tik nuolatos ją atnaujinant, o tai įmanoma tik individualiai kiekvienam bendrijos nariui dedant pastangas įsisavinti ir atnaujinti susiformavusią tradiciją. Kultūrinę tradiciją Husserlis supranta kaip dinamišką procesą, kuriame formuojasi stabilios struktūros arba sedimentacijos (Blomberg 2019). Sedimentacijos yra dinaminių kūrybos veiklų pėdsakai, kurie turi būti suprantami kaip pasyvios nuorodos ir aktyvacijos bei pakartojimo galimybes. Svarbu, kad šios sedimentuotos nuorodos yra

nukreiptos ne į vieną asmenį, bet į bendruomenę¹⁰. Kiekvienas kūrybinis aktas yra siekis pasidalinti savo išvalgomis suprantamu būdu su kitais. Kiekvienas kultūrinis objektas yra ne tik buvusios kūrybos rezultatas, bet ir motyvuojanti paskata tęsti pradėtus darbus. Naujo tipo bendruomenė formuojasi kaip galimybė perduoti žinojimą, suformuoti tradiciją ir kartu kaskart sugrįžti prie jos ištakų (pirminių ją grindžiančių išvalgų), atnaujinti sustabarėjusias tradicijos formas bei jas supratingai aktyvuoti. Straipsnių apie žmogaus ir kultūros atsinaujinimą devintame priede Husserlis suformulavo civilizacijos krizės priežastis. Jis pasinaudojo tradicine kultūros ir civilizacijos priešprieša, kuri buvo populiarai gyvenimo filosofijoje XX a. pirmojoje pusėje ir dažnai naudojama tokių mąstytojų kaip Spengleris ir Simmelis. Pasak Husserlio, egzistuoja pirmapradiškas kultūrinis gyvenimas, kuris pasižymi kūrybiniu dvasingumu ir yra nukreiptas į pirmapradiškai išvalgtas vertybes. Autentiškai kūrybinė veikla yra pirmapradižių išvalgų objektyvacija ir išsaugojimas. Tačiau pasiekus civilizacijos lygmenį formuojasi antrinis kultūrinis gyvenimas, kai tradicija susvetimėja, „kai prarandama vidinė formų prasmė ir ji virsta beverčiu šurmuliū, erzacine kultūra, pseudokultūra, vertybių sumenkinimu“ (Husserl 1989a: 109). Husserlis siekė atsakyti į klausimą, kodėl mokslinė kultūra praranda sąryšį su pirmapradišiais šaltiniais ir autentiškais tikslais? Husserlio teigimu, mokslas yra ne pasyviai gaunami rezultatai ar paprasta psichinė veikla, bet tokia universali laisvų, aktyviai vienu su kitais esančių asmeninėje tarpusavio supratimo bendruomenėje žmonių gyvenimo sfera. Mokslas remiasi tikslingu gyvenimu, o jo pasiekiami rezultatai nuolat objektyvuojami jusliškai įkūnytuose kūriniuose.

Šios objektyvacijos formuoja kultūros objektų lauką. Kultūriniai objektai yra socialinės dvasios produktai arba mažų mažiausiai formuojasi joje; net ir būdami individualūs produktai jie veikia kaip bendruomeninė dvasia pasireikšdami per objektyviai juslines formas, kurios suprantamai išreiškia dvasinius turinius ir motyvuoja naujus tikslus bei naujus kūrybinius darbus <...>. Visi dvasiniai dariniai yra arba originaliai suformuoti, visuose etapuose ir žingsniuose besiremiantys pirmaprade motyvacija, kuri skleidžiasi kaip gryna „intuicija“, arba jie yra antriniai, pasyviai besiremiantys ankstesnėmis tradicijomis, jau atliktų veiklų rezultatais (Husserl 1989a: 110).

Kultūra yra objektų laukas, kuris formuojasi kaip socialinės dvasios produktai, kaip naujus kūrybinius darbus motyvuojančių asmeninių intuicijų objektyvacijos. Tačiau pirmaprade motyvacija išlieka tol, kol remiamasi gryna „intuicija“ arba jos reaktivavimu. Kitu atveju vietoj autentiškos motyvacijos atsiranda antrinė kultūra, kuri remiasi ankstesnėmis veiklomis ir suformuotomis tradicijomis, bet jų nebesupranta.

Traducija gali būti suprasta kaip kaskart atliekamas anksčiau sukurto dvasinio darinio perėmimas gryno supratimo būdu. Šis supratimas gali būti visiškai išoriškas ir simbolinis, paremtas daugiau ar mažiau tuščiom interpretacijom, be tikro reproduktyvaus atkūrimo, kuris atkartodamas pirminius kūrybos žingsnius palaipsniui tampa savarankiškai kuriančiu supratimu (Husserl 1989a: 110).

¹⁰ Šiai bendruomenei potencialiai priklauso visi racionaliai mąstyti gebantys subjektai.

Husserlis teigė, kad autentiškai tradicijai reikalingas dvasinio darinio perėmimas supratimo būdu. Kita vertus, supratimas gali būti skirtingo lygio. Vienaip bus tęsiama tradicija, kai supratimas yra išoriškas ir pirminės intuicijos nėra reprodukuojamos, kitaip bus tęsiama tradicija, kai yra atkartojamos kūrybinės išvalgos ir per tokį atkartojimą yra pasiekiamas savarankiškas supratimas ir kūryba. Tai reiškia, kad dėl žmogaus prigimties vangumo dažnai yra pasitenkinama simboliu supratimu, kuris gali būti visiškai tuščias arba tik šiek tiek atkuriantis pirmines intuicijas. Kadangi egzistuoja skirtingo lygio intuicijų atkūrimas, paprasti žmonės naudojami kopijomis, kurios negali pažadinti tikrojo supratimo. Naudojant kopijas prarandamas poveikio autentiškumas. Autentiškumas dar labiau sunyksta, kai kūriniai yra tiesiog mėgdžiojami, o supratimas lieka tuščias ir paviršutiniškas (Husserl 1989a: 110). Galima teigti, kad reaktyvacija turi vykti remiantis supratimu, nes jeigu ji virsta imitavimu, tai tradicija tampa inertišku konvencionalumu¹¹. Kultūrinės objektyvacijos yra „antrinės juslinės formos“, kurios išsaugo galimybę atgavinti ir pratęsti pirmines išvalgas, bet tam reikalingi aktyvūs žmogaus veiksmai. Kita vertus, šios „antrinės juslinės formos“ tampa grynai atkartojama forma, kuri gali būti atliekama net ir neaktyvuojant pirminės prasmės. Jomis tampa įprastos veiklos formos ir įvairūs papročiai (Husserl 1989a: 111). Nepaisant tokių prasmės praradimų arba jos ištuštėjimo atvejų, Husserlis kviečia kovoti už šaltiniams ištikimą ir aiškia, autentiško tikslo siekiančią kultūrą.

Tauta turi (ir ne tik turėjo) kultūrą tiek, kiek ji iš pradžių veikia kaip tauta ir įkūnija kūrybingą dvasingumą kūniška išraiška, ir, šio kūrybingo eroso paskatinta, pereina nuo dvasinių kūrinių prie naujų dvasinių kūrinių. Ji turi gyvą kultūrą tol, kol šis erosas, šis mylintis „grožio“ troškimas yra realizuojamas darbais, bet vėl ir vėl per juos nukreipiant į galimus aukštesnius tikslus ir darbų planus (Husserl 1989a: 111).

Kultūros plėtra ir tradicijos formavimas galimas tik tada, kai išvalgos ir atradimai yra įkūnijami, kai jiems suteikiama juslinė išraiška. Pasak Husserlio, siekis pasidalinti su kitais yra įmanomas tik dėl meilės. Erosas skatina dalintis atradimais, juos realizuoti darbais ir per juos nukreipti prie kitų galimų aukštesnių tikslų¹².

Išvados

Husserlio kultūros filosofijos projektas atmetė pesimistinius ir fatalistinius kultūros vertinimus ir pasisakė už žmogaus racionalumą kaip gebėjimą praktiškai veikti ir spręsti problemas. Žmogus ne tik egzistuoja pasaulyje, bet ir jį esmiškai pakeičia. Mokslas yra tokia pat svarbi kultūrinė kūrybos sritis kaip ir menas ar praktinių reikmenų gamyba. Filosofijos kaip mokslo atsiradimas įsteigia naują bendruomeniškumą ir sukuria naujo tipo universalią civilizaciją, kuri plėtojama link begalinių tikslų apima įvairias etnines kultūras. Skirtingai nuo įprastų Husserlio kultūros filosofijos interpretacijų, teigiančių, kad

¹¹ Apie tai, kuo skiriasi supratimu ir imitavimu paremta sedimentacijų tradicija, žr. Jonkus 2023.

¹² Apie meilės reikšmę Husserlio etikoje žr. Melle 2002, apie meilės bendruomenę Husserlio filosofijoje žr. Buckley 1996.

europietiškų mokslų krizė kyla dėl jų moksliskumo neadekvatumo ir negebėjimo spręsti gyvenimo prasmės problemų, aš teigiu, kad krizė gali būti suprasta kaip sedimentacijos dvilypumo rezultatas. Sedimentacijos ne tik išsaugo žinojimą, bet ir sukuria iliuziją, kad žinojimas reprodukuoja pats save. Civilizacijos krizė ištinka todėl, kad nebereflektuojama subjektyvaus dalyvavimo reikšmė ir užmirštama individo ir bendruomenių atsakomybė. Krizė ištinka tada, kai susiklosčiusi tradicija tampa savaime suprantama, kai sedimentuotos kultūros formos tampa inertiškos, kai tradicija atkartojama imituojant ir prarandant galimybę sugrįžti prie pirminių išvalgų. Mokslui tampant sedimentuota žinojimo forma, jis praranda sąryšį su gyvenamo pasaulio tiesiogine patirtimi ir subjekto dalyvavimu jame. Susiformavusios kultūrinės sedimentacijos nebegali būti atgaivinamos, nes produktyvų gyvybingumą užgožia konvencionalumas, tradiciškumas. Krizė yra ne vienkartinis įvykis, bet nuolatinis kultūros gyvenimą persmelkiantis pavojus, nes kultūra negalima be sedimentacijų. Kita vertus, sedimentacijos yra grindžiamos išvalgomis, kurios išsaugomos kaip pasyviai egzistuojančios nuorodos ir gali būti vėl reaktyvuojamos. Kiekvienoje išvalgoje dalyvauja gyvybinga aplinka, kuri sedimentacijose pradingsta, nugrimzta į užmarštį ir kurios motyvų nebeįmanoma atkurti. Užrašyta mintis ar išvalga neleidžia atkurti visų ją inspiravusių motyvų. Užmarštis yra nuolatinė kultūrinės tradicijos palydovė. Todėl aš teigiu, kad Husserlis apmąstydamas kultūros krizę nuo teorinės filosofijos gręžiasi į praktinę filosofiją. Kultūros tradiciją galima išsaugoti tik per etinį kultūros pagrindų atnaujinimą. Mano manymu, Husserlis straipsniuose *Apie žmogaus ir kultūros atsinaujinimą bei su jais susijusiuose tekstuose suformulavo pirminę civilizacijos krizės sampratą, kuri vėliau buvo išplėtotą Europietiškujų mokslų krizėje.*

Literatūra

- Blomberg, J., 2019. Interpreting the Concept of Sedimentation in Husserl's "Origin of Geometry". *Public Journal of Semiotics* 9 (1): 78–94.
- Buckley, P., 1992. *Husserl, Heidegger and the Crisis of Philosophical Responsibility*. Dordrecht: Kluwer.
- Buckley, P., 1996. Husserl's Rational "Liebesgemeinschaft". *Research in Phenomenology* 26 (1): 116–129.
- De Warren, N., 2017. Husserl and Phenomenological Ethics. In: *The Cambridge history of moral philosophy*, ed. S. Golob. Cambridge University Press, 562–576.
- Dodd, J., 2004. *Crisis and Reflection: An Essay on Edmund Husserl's Crisis of the European Sciences*. Dordrecht: Kluwer.
- Genusas, S., 2024. The Origins of Sedimentation in Husserl's Phenomenology. *European Journal of Philosophy*: 1–17.
- Heffernan, G., 2017. The Concept of Crisis in Husserl's the Crisis of the European Sciences and Transcendental Phenomenology. *Husserl Studies* 33: 229–257.
- Heinämaa, S., 2014. Husserl's Ethics of Renewal: A Personalistic Approach. In: *New Perspectives on Aristotelianism and Its Critics*, eds. M. Tuominen, S. Heinämaa, V. Mäkinen. Leiden, Brill, 196–212.
- Husserl, E., 1950. *Husserliana 3. Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie. Erstes Buch: Allgemeine Einführung in die reine Phänomenologie*, ed. W. Biemel. The Hague, Netherlands: Martinus Nijhoff.
- Husserl, E., 1956. *Husserliana 7. Erste Philosophie (1923/4)*. Erste Teil: Kritische Ideengeschichte, ed. R. Böhm. The Hague, Netherlands: Martinus Nijhoff.

- Husserl, E., 1959. *Husserliana 8. Erste Philosophie (1923/4)*. Zweiter Teil: Theorie der phänomenologischen Reduktion, ed. R. Böhm. The Hague, Netherlands: Martinus Nijhoff.
- Husserl, E., 1975. *Husserliana 18. Logische Untersuchungen*. Erster Teil. Prolegomena zur reinen Logik. Text der 1. und der 2. Auflage, ed. E. Holenstein. The Hague, Netherlands: Martinus Nijhoff.
- Husserl, E., 1976. *Husserliana 6. Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendente Phänomenologie*. Eine Einleitung in die phänomenologische Philosophie, ed. W. Biemel. The Hague, Netherlands: Martinus Nijhoff.
- Husserl, E., 1984. *Husserliana 19. Logische Untersuchungen*. Zweiter Teil. Untersuchungen zur Phänomenologie und Theorie der Erkenntnis. In zwei Bänden, ed. U. Panzer. Halle: 1901; rev. ed. 1922. The Hague, Netherlands: Martinus Nijhoff.
- Husserl, E., 1986. *Husserliana 25. Aufsätze und Vorträge*. 1911–1921. Mit ergänzenden Texten, ed. Th. Nenon and H. Rainer Sepp. The Hague, Netherlands: Martinus Nijhoff.
- Husserl, E., 1989a. *Husserliana 27. Aufsätze und Vorträge (1922–1937)*, ed. Th. Nenon und H. Reiner Sepp. Dordrecht: Kluwer.
- Husserl, E., 1989b. Meditacija apie absoliučiai atsakingo individualaus ir visuomeninio gyvenimo idėją, vertė T. Sodeika. In: *Gėrio kontūrai. Iš XX a. užsienio etikos*. Vilnius: Mintis, 174–181.
- Husserl, E., 1992. Europos žmonių krizė ir filosofija, vertė T. Sodeika. *Proskyna* 24: 373–384.
- Husserl, E., 2003. The Idea of a Philosophical Culture: Its First Germination in Greek Philosophy. *The New Yearbook for Phenomenology and Phenomenological Philosophy* 3: 285–293.
- Husserl, E., 2005. *Karteziškosios meditacijos*, vertė T. Sodeika. Vilnius: Aidai.
- Ingarden, R., 1972. What is New in Husserl's Crisis. *Analecta Husserliana* 2: 23–47.
- Jonkus, D., 2009. *Patirtis ir refleksija. Fenomenologinės filosofijos akiračiai*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Jonkus, D., 2023. Writing as a Model of Cultural Sedimentation and Memory: Ferraris, Derrida and Husserl. *Horizon: Studies in phenomenology* 12 (1): 103–114.
- Knies, K., 2016. A Qualified Defense of Husserl's Crisis Concepts. *Metodo: International Studies in Phenomenology and Philosophy* 4: 27–47.
- Loidolt, S., 2021. The Person as a Fragile Project: on Personhood and Practical Agency in Husserl. In: *The Husserlian Mind*, ed. H. Jacobs. New York: Routledge, 393–406.
- Melle, U., 1997. Husserl's Phenomenology of Willing. In: *Phenomenology of Values and Valuing*, eds. G. Hart and L. Embree. Kluwer Academic Publishers, 169–192.
- Melle, U., 2002. Edmund Husserl: From Reason to Love. In: *Phenomenological Approaches to Moral Philosophy*, ed. J. Drummond and L. Embree. The Hague: Kluwer, 229–248.
- Melle, U., 2007. Husserl's Personalist Ethics. *Husserl Studies* 23: 1–15.
- Miettinen, T., 2014. Teleology Beyond Metaphysics: Husserlian Phenomenology and the Historical Consciousness of Modernity. *Journal of Speculative Philosophy* 28 (3): 273–283.
- Miettinen, T., 2020. *Husserl and the Idea of Europe*. Northwestern University Press.
- Moran, D., 2000. Husserl and the Crisis of European Science. In: *The Proper Ambition of Science*, eds. T. Crane, M. W. F. Stone and J. Wolff. London: Routledge, 122–150.
- Patočka, J., 2002. *Plato and Europe*, translated by P. Lom. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Rockmore, T., 1984. The Concept of Crisis and the Unity of Husserl's Position. *Man and World* 17: 245–259.
- San Martín, J., 2013. Valores y racionalidad en los diversos tipos de cultura. *Escritos de Filosofía. Segunda Serie* 1: 113–129.
- Trizio, E., 2016. What Is the Crisis of Western Sciences? *Husserl Studies* 32: 191–211.